

ՀԱՆՐԱՃԱՆԱԶ ՀԱՅԱԳԵՏ-ՄԱՆԿԱՎԱՐԺ

(ՀՀ ԳԱԱ թղթակից անդամ Աելիտա Դոլուխանյանի ծննդյան 70-ամյակի առթիվ)

ՀՀ ԳԱԱ թղթակից անդամ, բանասիրական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր Աելիտա Դոլուխանյանը բոլորեց ծննդյան 70-ն գիտամանկավարժական գործունեության 45-ամյակը: Այս ծանրակշիռ հոբելյանները նա դիմավորում է հայագիտության բնագավառում ունեցած լուրջ ներդրումով և մանկավարժական մեծ վաստակով:

Պետական-կուսակցական, տնտեսական ճանաչված գործիչ Գուրգեն Դոլուխանյանի դուստրը՝ Աելիտա Դոլուխանյանը, ծնվել է 1942 թ. փետրվարի 14-ին Երևանում: Գերազանցությամբ ավարտել է Ստ. Շահումյանի անվան միջնակարգ դպրոցը: 1959 թ. ընդունվել է Խ. Աբովյանի անվան հայկական պետական մանկավարժական ինստիտուտի պատմալեզվագրական ֆակուլտետը, արժանացել է անվանական կրթաթոշակի: 1964 թ. ինստիտուտն ավարտել է գերազանցության դիպլոմով:

Ա. Դոլուխանյանի կենսագործունեության ոլորտը լայն և ընդգրկուն է. դասախոս է, ուսումնական գործընթացի հմուտ կազմակերպիչ, բանասեր, գրականագետ, հայագետ, գրական կյանքի ակտիվ մասնակից:

Դեռևս ուսանողական տարիներին ի հայտ են եկել Ա. Դոլուխանյանի անսահման սերն ու հետաքրքրությունը հայ ժողովրդի պատմության ու գրականության նկատմամբ, որն էլ նրան մղել է դեպի գիտության անձայրածիր աշխարհը: 1964-1968 թթ. նա շարունակում է իր ուսումնառությունն ասպիրանտուրայում՝ նշանավոր հայագետ Ասատուր Մնացականյանի գիտական ղեկավարությամբ (վերջինս աշխատում էր Մաշտոցի անվան մատենադարանում)՝ մասնագիտանալով միջնադարյան հայ գրականության հարցերի զննման: Հենց այդ ժամանակներից սկսած՝ Ա. Դոլուխանյանը մշտապես աշխատում է Մատենադարանում, կապվում ձեռագրերի աշխարհի հետ: 1972 թ. նա հաջողությամբ պաշտպանում է թեկնածուական ատենախոսություն՝ «Ներսես Մոկացի» թեմայով: Այնուհետև Խ. Աբովյանի անվան հայկական պետական մանկավարժական ինստիտուտում կատարում է ասպիրանտուրայի վարիչի պարտականությունները, ապա 1969-ից անցնում դասախոսական աշխատանքի: Վերջինս նա զուգակցել է գիտաուսումնական գործի կազմակերպչի բարձր ունակություններով, որոնք դրսևորվել են ֆակուլտետին կից մասնագիտացված գիտխորհրդի քարտուղար լինելու տարիներից ու ավելի ընդլայնվել 1990-ից, երբ ընտրվել է ինստիտուտի հայ գրականության և նրա դասավանդման մեթոդիկայի ամբիոնի վարիչ: Իսկ մինչ այդ՝ 1987 թ., Ա. Դոլուխանյանը հրատարակել էր «Հոգու և մարմնի պրոբլեմը միջնադարի հայ գրականության մեջ» մենագրությունը և այն 1989 թ. պաշտպանել որպես դոկտորական ատենախոսություն: 1990 թ. պրոֆեսոր է:

Ա. Դոլուխանյանի գիտական ուսումնասիրությունները վերաբերում են հայ հին, միջնադարյան, նոր և ժամանակակից գրականության, հայագիտության խնդիրներին: Նրա թեկնածուական և դոկտորական ատենախոսությունները նվիրված են եղել միջնադարյան գրականության հիմնախնդիրներին: Վերջինս եղել է նրա շուրջ 4 տասնամյակների գիտական հետաքրքրությունների հիմնական թեման, այդ բնագավառում նա ունի լուրջ ներդրում: Ա. Դոլուխանյանը մեր օրերի նշանավոր միջնադարագետներից է:

Միջնադարի հայ գրականության բնագրերի ուսումնասիրությանը զուգահեռ՝ անվանի բանասերը կատարել է բնագրագիտական, տեքստաբանական և ձեռագրագիտական աշխատանք ու հրատարակել Ներսես Մոկացու (1975, 1985) և Խաչատուր Կեչառեցու (1988) քննական բնագրերը:

Ա. Դոլուխանյանի «Հոգու և մարմնի պրոբլեմը միջնադարի հայ գրականության մեջ» աշխատությունը նոր խոսք էր միջնադարյան հայ քնարերգության ուսումնասիրության պատմության մեջ: Ողջ միջնադարի համար խիստ կարևոր հոգու և մարմնի խնդիրը, որը սերտորեն առնչվում է ինչպես ոգու և նյութի, կեցության ու մտածողության, բնության ու Աստծու հարաբերության փիլիսոփայական հասկացությունների, այնպես էլ կրոնադիցաբանական նախահիմքերի հետ, աշխատության մեջ արժանացել է մանրագին քննության: Այն առաջին ուսումնասիրությունն էր, որտեղ ամբողջացված է ինչպես տեսական և փիլիսոփայական, այնպես էլ բանահյուսական և գրական ողջ նյութը՝ պատմական զարգացման փուլերի և ուրիշ ժողովուրդների փիլիսոփայության ու գրականության մեջ եղած համանման երևույթների բացահայտմամբ: Քաջ տիրապետելով նյութին՝ Ա. Դոլուխանյանը չի խուսափել համապատասխան զուգահեռներից՝ լինի պարթևական, եգիպտական, ասորա-բաբելական, սլավոնական և այլ գրականությունների հետ: Նկատենք, որ աշխատությունը ժամանակին արժանացավ լուսահոգի Արշալույս Ղազինյանի բարձր գնահատանքին (տե՛ս ՀԽՍՀ ԳԱ «Լրաբեր հասարակական գիտությունների», 1988, № 8, էջ 88 - 91): Ի դեպ, 2008-ին աշխատության լրամշակված տարբերակը հրատարակվեց ռուսերեն և մեծ արձագանք ունեցավ: Մոսկվայում լույս տեսնող «Լիտերատուրնայա գազետան» 2010 թ. ապրիլի 7-13-ի համարում տպագրեց այս գրքի մասին Յու. Բարանովի գնահատանքի խոսքը (գրախոսությունն արտատպվեց ՊԲՀ-ում՝ 2010, № 2, էջ 279-280, հայերեն թարգմանվեց ու տպագրվեց «Գրական թերթում»):

Ա. Դոլուխանյանը 2009 թ. հրատարակում է միջնադարի հայ գրականության համեմատաբար քիչ ուսումնասիրված հեղինակներից մեկի՝ XVI-XVII դդ. եկեղեցական նշանավոր գործիչ, փիլիսոփա, բանաստեղծ Ներսես Մոկացու կյանքին և գործունեությանը նվիրված մենագրությունը: Մոկացին այն հեղինակներից է, որն իր ողջ կենսագործունեությամբ ազդել է ժամանակաշրջանի գրական-հասարակական գործընթացի վրա, որի գրական հարուստ ժառանգությունը, սակայն, քիչ էր ուսումնասիրված: Մենագրության մեջ հեղինակը ներկայացրել է հիմնահարցի կարևորությունն ու բացերը՝ ուշադրության կենտրոնում ունենալով հատկապես Ներսես Մոկացու կյանքի, գրական վաստակի վերհանումն ու գնահատումը, նրա գրական ժառանգության հետ կապված ճշգրտումները, համապատասխան վերլուծությունները, ստեղծագործությունների աղբյուրներն ու աղբյուրները, գրական-ստեղծագործական միջավայրը, որի շրջանակներում էլ քննության նյութ են դարձել ժամանակաշրջանի հայտնի և Մոկացու գործունեությանն առնչվող կրթօջախների վերաբերյալ հարցեր: Աշխատությունը գրվել է բազմազան սկզբնաղբյուրների, հայագիտական ուսումնասիրությունների, հատկապես ձեռագրական

փաստահարուստ նյութի հիման վրա: Բովանդակալից և հետաքրքիր սույն ուսումնասիրության մեջ Ն. Մոկացին բնութագրվում է որպես եկեղեցական եռանդուն ու ակտիվ գործիչ, շնորհալի բանաստեղծ, որի հասարակական և գրական կյանքի առանցքն են կազմել հայրենիքի, հավատքի և լուսավորության գաղափարները՝ սերտորեն ձուլվելով միմյանց հետ: Դա իր ժամանակի համար ճիշտ ճանապարհ էր՝ օտար լծի տակ հեծող ժողովրդի գոյատևման ու ապագան ապահովելու համար: Ահա սա է հեղինակի տրամաբանական եզրակացությունը: Ի դեպ, աշխատությունը լայն արձագանք ունեցավ գիտական շրջանակներում, տպագրվեցին այն արժեքավորող գրախոսություններ (տե՛ս, մասնավորապես, ՊԲՀ, 2010, № 3, էջ 270-273):

Ա. Դոլուխանյանն անդրադարձել է նաև հայ հին գրականության խնդիրներին, գրել գիտական մի շարք աշխատություններ: Դրանցից առավել ուշագրավը «Արշակ Չոպանյանը և հայ հին գրականությունը» (2004) ուսումնասիրությունն է:

Երկար տարիներ դասախոսական աշխատանք կատարելով՝ անվանի գիտնական-մանկավարժը արժանին է հատուցել է դասագրքերի և ուսումնական ձեռնարկների նշանակությանն ու կարևորությանն արդի ուսումնական գործընթացում և գրել է մի շարք աշխատանքներ՝ «Հայ գրականության դասավանդման մեթոդիկա» (2006), «Հայ գրականության տեսություն» (2006), «Հայ գրականության պատմություն (հին և միջնադարյան գրականություն)» (2006), «Հայ ժողովրդական բանահյուսություն» (2008), «Դրվագներ հայ գրաքննադատական մտքի պատմությունից» (2009):

Անուրանալի է Ա. Դոլուխանյանի ավանդը հայագիտության բնագավառում: Հայտնի իրողություն է, որ վերջին դարերում հայագիտությունը բուռն ծաղկում ապրեց Եվրոպայում՝ Ֆրանսիայում, Գերմանիայում, Անգլիայում, Իտալիայում, նաև Ռուսաստանում՝ Պետերբուրգում և Մոսկվայում գտնվող հայագիտական կենտրոններով: Եվրոպացի հայագետները սերտ կապերի մեջ էին Վենետիկի և Վիեննայի Մխիթարյան միաբանությունների անդամների, Կ. Պոլսի, Թիֆլիսի ու Էջմիածնի նշանավոր հայագետների հետ: Գիտական այս կարևորագույն շարժման երախտավորներին ու նրանց թողած գիտական ժառանգության վերհանմանն է Ա. Դոլուխանյանը նվիրել 2000 թ. իր հիմնադրած «Եվրոպացի հայագետներ» մատենաշարը: Միջնադարը, հայ ժողովրդի պատմությունն ու մշակույթը եվրոպացիներին ու աշխարհին ներկայացնող հայագետներից այդ մատենաշարով նա արդեն հրատարակել է վեց ուշագրավ աշխատանք: Այսօր ընթերցողի սեղանին են «Ֆելիքս Ներ և հայ քրիստոնեական մատենագրությունը» (2001), «Մարի Ֆելիսիտե Բրոսսեն հայագետ» (2002), «Վիկտոր Լանգլուան հայագետ» (2003), «Էդուարդ Դյուրրեն հայագետ» (2004), «Ֆրեդերիկ Ֆելդին հայագետ» (2008), «Ֆրեդերիկ Մակլերը հայագետ» (2011) մենագրությունները: «Եվրոպացի հայագետներ» մատենաշարի գրքերն ամբողջովին նորություն են և արժանի են թարգմանվելու եվրոպական, նաև ռուսերեն լեզուներով, որովհետև դրանցում առաջ են քաշվում կենսական այնպիսի հարցադրումներ, որոնք հրատապ ու արդիական են հայագիտության համար: Ի դեպ, այս շարքին կարելի է դասել Ա. Դոլուխանյանի «Եվրոպացի հայագետները Մաշտոցի և հայոց այբուբենի մասին» (2005) աշխատությունը՝ նվիրված հայոց այբուբենի ստեղծման 1600-ամյա հոբելյանին: Գրքում խոսվում է ֆրանսիացի, բելգիացի, անգլիացի, գերմանացի և այլազգի մի շարք հայագետների այն աշխատությունների մասին, որոնցում մաշտոցյան այբուբենի ստեղծումը բնորոշվում է որպես գիտական սխրանք:

Առանձնահատուկ են Ա. Դոլուխանյանի վերաբերմունքն ու մոտեցումները ժամանակակից գրականության տարաբնույթ խնդիրներին, հայ պոեզիայի դրսևորումներին, որոնց արձագան-

քել է գրաքննադատական տասնյակ հոդվածներով ու մի շարք գրքերով: Այդ աշխատանքներից հիշատակենք «Ալիսիա Կիրակոսյանի քնարերգությունը» (1999), «Շառլ Ազնավուրը բանաստեղծ» (2002), «Գրիշա Դարբինյանի գրական խոհերը» (2005) և «Նորայր Ադալյանի ստեղծագործությունները» (2011) վերնագրերով ուսումնասիրությունները:

Անվանի գրականագետի լայն մտահորիզոնի վկայությունն է նաև նրա ծավալած թարգմանչական գործունեությունը, որը խարսխված է ռուսերենի, ֆրանսերենի և անգլերենի խորը իմացության վրա: Հիշատակենք բնագրերից նրա կատարած բարձրակարգ և հմուտ թարգմանությունները Պ. Ռոնսարի, Թալի դը Մոլենի, Մ. Քոզեմի, Ջ. Քոլինզի, Ռ. Դոմենթի ստեղծագործություններից: Գիտական մեծ հետաքրքրություն և արձագանք ունեցան Ավեստայի «Վենդիդատ» գրքի հատվածների թարգմանությունը ֆրանսերենից. «Երկու ուշագրավ հատված «Ավեստայից» (ՀԽՍՀ ԳԱ «Լրաբեր հասարակական գիտությունների», 1991, № 1, էջ 150 - 160) և «Ժողովրդական մի ասացվածքի դրսևորումը «Ավեստայում» (ՊԲՀ, 2000, № 1, էջ 207 - 214) և այլն:

Մի ուրույն բնագավառ են նաև Ա. Դոլուխանյանի գրաքննադատական հոդվածները (գրախոսություններ) և գիտության ու մշակույթի մեր երախտավորների մասին բովանդակալից հոդվածները, որոնք առանձնանում են իրենց խորքային դիտարկումներով ու դրսևորումներով, սիրով ու ջերմությամբ: Այսպես՝ հիշատակենք դրանցից մի քանիսը. «Արամ Տեր-Ղևոնդյան. Հոդվածների ժողովածու» (ՊԲՀ, 2004, N 3, էջ 276-280), Ս. Սարինյանի «Հայ գրականության երկու դարը» քառահատորյակի (ՊԲՀ, 2005, N 3, էջ 258-264), Է. Հարությունյանի «Մխիթար Այրիվանեցի. Գանձեր և տաղեր» (ՊԲՀ, 2006, N 1, էջ 318-320), Բ. Ս. Տեր-Դավթյանի «Թովմա Մեծոփեցի. Պատմություն Լանկ-Թամուրայ և յաջորդաց իւրոց» (ՊԲՀ, 2006, N 2, էջ 308-310), Ս. Հարությունյանի «Հայ հմայական և ժողովրդական աղոթքներ» (ՊԲՀ, 2007, N 1, էջ 294-298) աշխատությունների մասին գրախոսությունները, Սևակ Արզումանյանի (ՊԲՀ, 2004, N 1, էջ 315-318), Հրաչ Բարթիկյանի (ՊԲՀ, 2007, N 2, էջ 303-307), Սարգիս Հարությունյանի (ՊԲՀ, 2008, N 2, էջ 259-264), Սիմոն Կրկյաշարյանի (ՊԲՀ, 2009, N 1, էջ 262-266), Պիոն Հակոբյանի («Լրաբեր հասարակական գիտությունների», 2011, N 4, էջ 316-321) և այլոց մասին բովանդակալից խոսքը:

Ի մի բերելով վերոշարադրյալը՝ նշենք, որ Ա. Դոլուխանյանը 24 գրքի և գիտական շուրջ 300 հոդվածի հեղինակ է: Նրա աշխատանքները լույս են տեսել ռուսերեն, անգլերեն, ֆրանսերեն, լեհերեն լեզուներով:

Ա. Դոլուխանյանը մասնակցել է բազմաթիվ գիտաժողովների, հանդես եկել ուշագրավ ու բովանդակալից զեկուցումներով, ներառյալ արտերկրում՝ ԱՄՆ-ում, Ֆրանսիայում, Վրաստանում:

Հայտնի իրողություն է, որ Ա. Դոլուխանյանը մեծ էրուդիցիայի տեր, անհանգիստ և պրպտող բնավորությամբ անձնավորություն է. արտերկիր կատարած բազմաթիվ ուղևորություններից հետո մշտապես հանդես է եկել ելույթներով, զեկուցումներով, ճանաչողական և տեղեկատվական բնույթ ունեցող հոդված-ակնարկներով, որոնք հարստացնում են մեր գիտելիքները: Դրանցից են «Ուխտագնացություն դեպի Արևմտահայաստան» («Յառաջ» (Փարիզ), 2009, հունվար), «Մեքսիկայում ազգային դրոշմ սրբություն է» («Գրական թերթ», 2009, N 32), «Ռոմեո Բրիտոյի նկարները մարդուն պարզևում են մանկական հրճվանք» («Գիտություն», 2010, N 1, հունվար), «Հունաստանի պատմական հուշարձաններն այսօր» («Գրական թերթ», 2010, N 12) և այլն: Նկատենք, որ այդ ուղևորությունների ընթացքում նա լինում է գրադարաններում, թանգարաններ-

րում և վերադառնալով գիտական ու գրական լայն հասարակայնությանն է ներկայացնում նաև իր պրպտումների արդյունքները: Հիշենք դրանցից մի քանիսը. «Գրիգոր Նարեկացու քերթվածները Բրիտանական թանգարանի ձեռագրերում» (ՊԲՀ, 2003, N 3, էջ 201-206), «Ինչպիսին տեսա գրադարանը Տորոնտոյում» («Գրական թերթ», 2005, N 31), «Նոր նկատում Լոնդոնի Բրիտանական թանգարանում» («Գրական թերթ», 2009, N 9): Այս բնույթի նրա աշխատանքները խոսում են գիտնականի քաղաքացիական և ազգային հստակ նկարագրի մասին:

Ա. Դոլուխանյանը գիտամանկավարժական կադրերի պատրաստման գործի վարպետ է, մեծ աջակցություն է հանդես բերում երիտասարդ կադրերի պատրաստման ու դաստիարակման գործում: Նրա գիտական ղեկավարությամբ պաշտպանվել են մեկ տասնյակից ավելի թեկնածուական ատենախոսություններ, եղել է դոկտորական բազմաթիվ ատենախոսությունների ընդդիմախոս: Մանկավարժական համալսարանի նրա ղեկավարած ամբիոնը ատենախոսությունների պաշտպանության առաջատար կազմակերպությունների շարքում գրավում է առաջնակարգ տեղ:

Ա. Դոլուխանյանը Գիտությունների ակադեմիայի «Պատմաբանասիրական հանդեսի» և «Գրական թերթի» խմբագրական խորհուրդների ամենաակտիվ անդամներից է, ՀՊՄՀ-ի և Մ. Աբեղյանի անվան գրականության ինստիտուտի մասնագիտական խորհուրդների, ՀՊՄՀ կառավարման խորհրդի անդամ է:

Ա. Դոլուխանյանի անցած ճանապարհը, փորձն ու գիտելիքները, սկզբունքայնությունն ու անաչառությունը հաշվի առնելով՝ երկար տարիներ նրան վստահվել է հանրապետական դպրոցական օլիմպիադաների՝ հայ գրականության գծով գործող խորհրդի նախագահի պատասխանատու պարտականությունը, աշխատանք, որը նա կատարել է մի առանձնակի սիրով ու նվիրումով:

Ա. Դոլուխանյանը եռանդուն մասնակցություն է ունենում մեր երկրի հասարակական, գրական-մշակութային կյանքին, որի համար էլ արժանացել է մի շարք պարգևների ու գրական մրցանակների. գիտամանկավարժական բնագավառում ունեցած ներդրման համար 2003 թ. պարգևատրվել է Սովսես Խորենացու մեդալով, 2008-ին «Ֆրեդերիկ Ֆեյդին հայագետ» մենագրության համար արժանացել է Հայաստանի գրողների միության «Նիկոլ Աղբալյան» մրցանակին, «Ֆ. Նանսենի ոսկե հուշամեդալի», ՀԳՄ «Գրական վաստակի համար» և «Խաչատուր Աբովյան» մեդալների, 2011-ին՝ ՀՀ կրթության և գիտության նախարարության «Ոսկե հուշամեդալի»:

2010 թ. գրականագիտության բնագավառում ունեցած մեծ ներդրման համար Ա. Դոլուխանյանն ընտրվել է ՀՀ ԳԱԱ թղթակից անդամ:

Հարկ ենք համարում հատուկ նշել հայագետի անմնացորդ նվիրումը Խ. Աբովյանի անվան հայկական պետական մանկավարժական համալսարանին, որտեղ ուսանել, աշխատել և կրթել է տասնյակ սերունդներ, իր ողջ գործունեությամբ նպաստել բուհի, նրա կոլեկտիվի ու սաների բարի համբավի տարածմանը:

Ա. Դոլուխանյանը գիտական հասարակայնության և ուսանողության շրջանում հարգված ու սիրված անձնավորություն է, բազմակողմանի զարգացած անհատականություն, իր անմիջական, ընդառաջող, միաժամանակ սկզբունքային և անաչառ բնավորությամբ, լայնախոհությամբ ու բարյացակամությամբ առանձնանում է մեր միջավայրում:

Բոլորին քաջ հայտնի է, որ Ա. Դոլուխանյանն ապրում է ստեղծագործական բուռն ու լեցուն կյանքով, իր գիտական կյանքի ծաղկուն շրջանում է, և մեր հասարակությունը, իրավամբ, նրանից նորանոր սպասելիքներ ունի:

Մրտանց շնորհավորելով մեր գործընկերոջ՝ հայագիտության մշակ ու վաստակաշատ մանկավարժ Աելիտա Դոլուխանյանի հոբելյանը՝ մաղթում ենք նրան առողջություն, ստեղծագործական բեղմնավոր աշխատանք և երկար տարիների կյանք:

ԶԱՔԱՐՅԱՆ Ա. Հ.

Բանասիրական գիտությունների դոկտոր